

DVE DOMOVINI JAKOBA ŽNIDARŠIČA

Vera Kržišnik-Bukić

COBISS 1.01

UVOD

Razprava o Jakobu Žnidaršiču je hkrati razprava o različnih vidikih slovenskega narodnega vprašanja v drugi polovici 19. stoletja in o nekaterih pomembnih vprašanjih zgodovine Bosne in Hercegovine v času avstro-ogrske okupacije. Pričujoči prispevek je namenjen zlasti osvetlitvi osebnostne vloge in pomena profesorja Jakoba Žnidaršiča, medtem ko je omenjeni širši kontekst prisoten le v ozadju.

Uvodoma je potrebno povedati, da Jakob Žnidaršič ni neznana osebnost slovenske zgodovine.¹ Označevali so ga kot šolnika, fizika in matematika, folklorista, literarnega zgodovinarja in publicista.² V resnici ga je mogoče označiti še malce podrobneje, tako da zgornjemu spisku dodamo še vsaj naslednje: raziskovalec in preučevalec pesmi in petja, pevec, pesnik, pisec političnih spisov, potopisec, društveni pobudnik in organizator. Predvsem pa je bil Jakob Žnidaršič življenjski zavezanec slovenskemu narodu. Ne samo po lastnem prepričanju in hotenju – pri javnem podpisovanju se je dosledno posluževal psevdonima Nis Vodoran (Narodov Sin) oziroma okrajšav: N. V., Nis, N-n, N-s-n, NV, V-n, kakor je že bilo raziskano –, temveč je to z analizo njegovega družbenega delovanja in udejstvovanja tudi objektivno dokazljivo. Pričujoči zapis ne predstavlja vsestranske in popolne analize, vsekakor pa naj bi bil njen sestavni del.

Rodil se je v Kalu pri Košani na Notranjskem (Kranjska) leta 1847, umrl leta 1903 v Sarajevu (Bosna in Hercegovina). Izšel je iz revne kmečke družine. Osnovno šolo je obiskoval v Premu, gimnazijo v Ljubljani, študiral matematiko in fiziko na Dunaju in postal gimnazijski profesor. Po krajših gimnazijskih službovanjih v Sremskih Karlovcih, Osijeku in v Gradcu ga je leta 1882 poklicna pot zanesla na Veliko Gimnazijo v Sarajevo, kjer je ostal do konca življenja. Imel je dva sinova, Cirila in Bogomila, oba rojena v obdobju njegovega sarajevskega službovanja v Ilirski Bistrici, a odrasla in deloma šolana v Sarajevu.³

¹ Tukajšnja obravnava je posebej pripravljena za objavo v reviji *Dve domovini*. Sicer pa je raziskava (tudi) o Žnidaršiču sestavni del nastajajoče knjige o Slovencih v Bosni in Hercegovini oziroma še širše potekajočega projekta o Slovencih v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije.

² Iz gradiva za njegovo biografijo in bibliografijo, ki ga hrani Arhiv Slovenskega biografskega leksikona. Prim. tudi precej podrobno in uravnoteženo predstavitev, ki jo je pripravil Dušan Kermauner v *Slóvenskem biografskem leksikonu*, 15. zvezek, Ljubljana 1991, str. 995.

³ Ciril je podedoval očetov naravoslovni talent, postal velik strokovnjak za vodno gospodarstvo in zelo cenjen pedagog na ljubljanski Univerzi (iz pričevanja njegovega študenta Svetka Lapajnet

Literarno je ustvarjal že v dijaških letih, kot študent in kasneje je dopisoval zlasti v *Slovenski narod* in se tudi publicistično politično opredeljeval (na primer apel k spravi med slovenskimi strankami še iz leta 1875), »v srcu sem bil na strani Mladoslavencev, ker so hoteli delati za narodni napredek...« Objavili so mu tudi več leposlovnih in spominskih podlistkov. Ustvaril je kar nekaj pomembnejših literarnokritičnih prikazov (Aškerc, Gregorčič, Cankar, Prešeren, Jenko, Murn-Aleksandrov, Kvedrova idr.), sodeloval v kakovostno zelo cenjeni sarajevski knjižni reviji *Nada*.⁴ Ukvarjal se je tudi s šolsko oziroma učbeniško literaturo. Veliko pesmi in drugih vsebinsko različnih objavljenih ali neobjavljenih rokopisov, med katerimi so tudi nedokončani, hrani NUK.⁵

Na tem mestu naj poudarim, da je bil Jakob Žnidaršič vse svoje razmeroma kratko življenje, v obeh obdobjih, predbosanskem in bosanskem, zlasti velik slovenski narodnjak. »Ena Slovincem najpotrebnejših družb je družba sv. Cirila in Metoda, ustanovljena in delavna v smislu prave narodne stranke. Za to mi je jako žal, da nisem mogel mnogo več za njo storiti, kakor da sem ji, ko sem še v domači kraj hodil na počitnice, ustanovil premsko in ilirsko-bistriško žensko podružnico.«⁶

Žnidaršič pa je bil tudi velik slovanofil. Po spominu njegovega sarajevskega kolega profesorja Emilijana Lileka je imel Žnidaršič ob slovensko-hrvaškem obisku Prage leta 1885, ob slovesnosti tisočletnice Metodove smrti, v praški mestni hiši tako navdušen panslavistični nagovor pred prisotnimi Jugoslovani in Čehi, da se je Lilek zbal zanj. Avstrijska oblast je dogodek res ocenila kot škandal in Žnidaršič je imel zaradi tega neveselosti po vrnitvi v Sarajevo.⁷ Sicer ni ohranjenega izrecnega dokaza, mogoče pa bi bilo vsaj deloma povezati ta Žnidaršičev praški nastop z dejstvom, da je bil leta 1885 ravnatelj sarajevske gimnazije, potem pa ne več.

Čeprav se je v sarajevskem in bosanskohercegovskem družbenem okolju dobro počutil, mu okoliščine nikoli niso dovolile vrniti se na Slovensko. »Ostal sem tu do smrti. Poskušal sem nekolikokrat priti na kako gimnazijo v domače kraje, a ni se mi posrečilo. Vzdihoval sem po dragi domovini do zadnjega hipa – ali zastoj.«⁸ Kljub rahli patetiki zapisanega, kar je bilo nedvomno v močni povezavi z njegovo boleznijo, je Žnidaršič po mnogih virih, tudi po lastnih ohranjenih pesmih, Bosno in Hercegovino vzljubil, postala mu je »druga domovina«.

Težišče nadaljnje tukajšnje obravnave Jakoba Žnidaršiča je namenjeno njegovi

avtorici, julija 2000), mlajši sin Bogomil pa je bil (tudi), kot oče, močno slovensko narodnostno in družboslovno dejaven. O Cirilu in Bogomilu Žnidaršiču več v: *Slovenski biografski leksikon*, 15. zvezek, Ljubljana 1991, in *Primorski slovenski biografski leksikon*, 18. snopič, Gorica 1992.

⁴ Prim. Boris Čorić, *Nada, Književnohistorijska monografija 1895–1903*, Sarajevo 1987, str. 561–564.

⁵ V času objavljanja tega teksta v *Dveh domovinah* je nekaj Žnidaršičevih pesmi že obdelanih in pripravljenih za tisk znotraj omenjene nastajajoče knjige o Slovincih v Bosni in Hercegovini.

⁶ Žnidaršič je to zapisal v širšem spominskem tekstu *Iz mojega življenja*, ki je nastal v sarajevski bolnišnici leta 1895.

⁷ Iz biografije, ki jo je pripravil o Žnidaršiču Lilek leta 1932; prim. tudi *Slovenski biografski leksikon*, str. 995.

⁸ Iz mojega življenja, Rokopisna zapuščina Jakoba Žnidaršiča, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, Rokopisni oddelek, Ms 1301.

drugi domovini, Bosni in Hercegovini, kjer je preživel več kot dve svoji zadnji desetletji in svoja najustvarjalnejša leta. Predstavljeni bosta zlasti njegova vloga in mesto med sarajevskimi Slovenci, o čemer bo tukaj prvikrat nekaj več zapisanega.

Ugotovljeno je že, da je bil Jakob Žnidaršič »pobudnik in soustanovitelj« Slovenskega omizja, prvega društva sarajevskih Slovencev.⁹ Ta njegova dejavnost pa še ni bila natančneje raziskana in opisana.¹⁰

JAKOB ŽNIDARŠIČ IN SLOVENSKO OMIZJE V SARAJEVU

Težko je reči, kdaj točno se začenja zgodba o nastanku Slovenskega omizja v Sarajevu, ki da »je rojeno« leta 1897. Vsekakor jo lahko upravičeno povezujemo z dejavnostjo Jakoba Žnidaršiča. Sama izbiram trenutek kakih dvajset let nazaj, dogodek iz leta 1875, neko kulturno svečanost v hrvaškem mestu Osijeku.

Razen redkih arhivskih in še redkejših časopisnih navedb o njegovem udejstvanju pri društvenem organiziranju Slovencev v Sarajevu še konec prejšnjega stoletja in neverjetno skromnih zadevnih oporišnih točk v njegovi bogati, a hkrati pomanjkljivi intelektualni zapuščini, o tej njegovi vlogi ni izrecnih dokazov.¹¹ Kako jasno poročilo ali zapisnik seje bi gotovo kaj več povedala o njegovem tovrstnem udejstvanju, vendar se je treba zateči k povezovanju drobcev, ki pa skupaj le potrjujejo kot najverjetnejše dejstvo, da je bil Jakob Žnidaršič *spiritus movens* začetnega samopovezovanja in samoorganiziranja Slovencev v Sarajevu morda že v osemdesetih, zgotovo pa v devetdesetih letih 19. stoletja. Poglejmo nekaj »dokaznega« posrednega (I) in neposrednega (II) gradiva.

I. Posredno gradivo

Življenje po etnično strukturiranih družtvih se vedno začenja na neformalen način. Med seboj se začnejo zbirati nekateri zavednejši pripadniki etnije. Tako je bilo tudi s Slovenci v Sarajevu, zibelki slovenstva v Bosni in Hercegovini.

⁹ Prim. zlasti Martin Grum, Društvo sarajevskih Slovencev (1897–1918), *Zgodovinski časopis*, 1983, št. 1–2, str. 79–92.

¹⁰ Največ se je v tem pogledu Žnidaršiču doslej posvetil M. Grum, n. d., str. 84–86. V istem kontekstu ga kasneje obravnava tudi Dragutin Murko, Ob stoletnici ustanovitve Slovenskega omizja, prvega društva sarajevskih Slovencev, *Traditiones*, 26 (1997), str. 313–314. D. Murko omenja Žnidaršiča tudi že prej, v krajšem zapisu Osvrt na društveno organiziranje Slovenaca u Sarajevu, *Zora Cankarjeva*, (Sarajevo), 1996, št. 13, str. 28; v tem hrvaškem zapisu v obnovljeni reviji sarajevskih Slovencev je Žnidaršič spet imenovan Jakov in tudi Žnidarič. Prispevek pa je pomemben, ker je Murko zanj priskrbel Žnidaršičevo fotografijo, ki ga prikazuje v njegovih poznejših letih.

¹¹ Rokopisno zapuščino J. Žnidaršiča v glavnem hrani ljubljanska Narodna in univerzitetna knjižnica, fond Ms 1301, nekaj malega še Arhiv Slovenskega biografskega leksikona znotraj (novega) Inštituta za biografiko in bibliografijo ZRC SAZU.

1. Tezo o Žnidaršičevem pobudništvu združevanja Slovencev v Sarajevu navezujem zlasti na njegovo narodnostno delovanje v letih 1975–1977, ko je bil suplent na mestni realki v Osijeku na Hrvaškem in »duša« tamkajšnjega slovenstva.

Ko je prišel v Osijek, je tam našel kakih 15 slovenskih rojakov, posebej pa se je vsakodnevno družil s prijateljema Andrejem Kodričem, goriškim Vipavcem, in Primožem Ušeničnikom, čvrstim Gorenjcem, kasneje pa se jim je pridružil še Anton, štajerski Slovenec.¹² Prav ti so se med seboj dogovorili, da v spomin na »neumrlega« Prešerna priredijo za rojake skromno slovesnost v njegovo čast. Ustanovili so »slavnostni odbor« (Žnidaršič, Kodrič, Ušeničnik), pripravili vabilo za slovesnost, na katerem so se poimensko s podpisom obvezali vsi tamkajšnji Slovenci, da pridejo na proslavo, saj je to pomenilo tudi udeležbo pri stroških najema ustreznih prostorov, potem pa so se pogodili še z znanim gostilničarjem za najem dveh sob za prireditve.¹³

Zakaj ta prikaz v tukajšnjem kontekstu? Deloma zato, da ne bi obveljala možna zmotna historiografska interpretacija, da je bila omenjena slovesnost v Sarajevu.¹⁴ Potem zato, ker je bila kakšna podobna slovesnost v Sarajevu še v osemdesetih letih, prav v Žnidaršičevi priredbi, morda tudi v resnici organizirana, a ni zabeležena ali pa o njej ni ohranjen (oziroma še ni najden) kak pisni vir, ki bi bližje osvetljeval neformalne začetke društvenega samoorganiziranja v samem Sarajevu. Nenazadnje pa tudi zato, ker ni razloga za dvom o ključni vlogi, ki jo je odigral že izkušeni Jakob Žnidaršič v samem začetku glede na organizacijske sposobnosti ter še posebej glede na slovensko narodnostno samozavest.

2. Žnidaršič je za tiste čase razmeroma veliko potoval po Bosni in Hercegovini, si beležil svoje vtise s teh potovanj in kasneje, leta 1895, ko je bil zaradi težke in ponavljajoče se živčne bolezni prvič v sarajevski bolnišnici, strnil svoje vtise in beležke v posamezne dobro urejene potopisne opise. Na veliko noč leta 1887 je skupaj s slovenskim gimnazijskim kolegom Emilijanom Lilekom in njegovo soprogo potoval iz Sarajeva v Mostar.¹⁵ Zaustavili so se tudi v Jablanici. »Ako te daleč od mile domovine iznenada udare na uho glasovi preljubega materinega jezika, razveseliš se, pazljivo poslušaj in rad poizvedavaš, od kod in kje so ljudje, ki govore jezik tvoje

¹² Prim. Spomin na Prešernovo slavnost v X, *Slovenski narod*, 1895, št. 165; NUK, Rokopisni oddelek, f. Ms 1301, Ostalina 9/70.

¹³ Prav tam. Članek v *Slovenskem narodu* je podpisan z Nis Vodoran, s siceršnjim najpogostejšim Žnidaršičevim psevdonomimom.

¹⁴ Prim. M. Grum, Društvo Sarajevskih Slovencev (1897–1918), *Zgodovinski časopis*, 1983, št. 1–2, str. 85. Na začetku svojega »listka« z naslovom »Spomin na Prešernovo slavnost v X« Nis Vodoran navaja, da ga je »pred dvajsetimi leti« zanesla »osoda v hrvatsko mesto X«. Prijatelj Andreja in Primoža, ki se je z njima družil »ob dobri kapljici«, ni imel v Sarajevu, temveč v Oseku, kot Osijek tedaj imenuje (tudi) Žnidaršič.

¹⁵ O profesorju Emilijanu Lileku, ki ga na »drugem mestu« med starši in botri Slovenskega omizja navaja že znani »Urlepov« referat o nastanku Omizja oziroma o njegovem sodelovanju pri samoorganiziranju Slovencev v Sarajevu, ni skoraj nobenih drugih sledi. Pomembno pa je njegovo učiteljevanje v BiH in historiografska dejavnost o BiH, o čemer več v že omenjani nastajajoči knjigi.

mile majke. Jednako ljubo, ali pa še ljubše ti je, ako v daljni deželi zagledaš napis v tvojem materinem jeziku. Tak napis ti je ljub pozdrav in prijetni spomini iz mile domovine vstajajo ti pred očmi. Napis v slovenskem jeziku, ki smo ga našli na neki železniški baraki, ni bog ve kako važen ali vendar nas je prav prijetno iznenadil. Glasil se je: 'Gostilnica pri Triglavu'. Tu so se zbirali in krepčali po trdem delu slovenski železniški delavci.«¹⁶

3. Zanimiv je Žnidaršičev opis izleta v Travnik leta 1891, ker pri tem omenja več Slovencev. »Odseli smo pri našem rojaku Grivcu, kateri je pred 11 leti v Travnik prišel iskat kruha kot krčmar.«¹⁷ Tedaj je našel Žnidaršič v Travniku med mnogimi trgovci, zlasti Židi, tudi enega »narodnega Slovenca«. Sicer pa je prišel v Travnik v vlogi člana maturitetne komisije, ki je izvajala zrelostni izpit na tamkajšnji gimnaziji. Ob tej priložnosti je bil skupaj z učitelji Slovenci: Hofferjem, Lempelom, Slavičem (Slavičem) in patrom Verhovcem; pri vseh štirih je opazil, da so že tedaj imeli težave z govorom slovenskega jezika.

4. Žnidaršič je imel tudi zasebne stike s slovenskimi rojaki. Tako je prišel leta 1894 k njemu na obisk rojak, s katerim se je podal na več izletov, mu razkazoval in opisoval Sarajevo.¹⁸ V Sarajevo je Žnidaršič povabil tudi enega svojih sorodnikov iz Prema na Notranjskem. To je bil njegov nečak Pavle Žnidaršič. Ni znano, ali ga je stric Jakob povabil v Sarajevo zato, da bi ga izučil za organista, ali je bilo vmes kaj drugega, dejstvo ostaja, da je Pavle spoznal in se dobro naučil igranja na orgle v sarajevski cerkvi, kasneje pa še »60 let igral na orgle v cerkvi na Premu.«¹⁹

5. Dolgotrajna bolezen, ki ji je na koncu tudi podlegel, je Žnidaršiča napadala ciklično. Tudi konec leta 1899, ko piše knezoškofu (Jegliču) v Ljubljano, obžalujoč, da tudi sam ne more biti skupaj z družbo (bodisi Slovenskega omizja ali pa morda Trebevića, hrvaškega pevskega društva – v tem letu je bil ne samo njegov član, temveč celo podpredsednik). »Silvestrov večer je; ni ga javnega lokala v Sarajevu, kateri bi bil nocoj prazen. Vse bode zasedeno do zadnjega kotička, kajti vsa društva in omizja, klubi itd. hočejo veselega srca in s penečo se čašo v roki pričakati tisti trenutek, ko se bode moglo reči: 'zdajle se začenja novo stoletje'... Jaz pa bolan ležim in milo ječim...«, je med drugim zapisal Žnidaršič v pismu 31. decembra 1899.

6. Zanimivo je, da Žnidaršičeve aktivnosti v zvezi s slovenstvom v Sarajevu ne omenja niti Emilijan Lilek, prav tako zelo zavedni Slovenec in Slovan, Žnidaršičev kolega na sarajevski gimnaziji ves čas do približno leto dni pred Žnidaršičevo smrtjo. To prijateljevo dejavnost je profesor Lilek le moral poznati, tudi zato, ker je pri tem tudi sam sodeloval, kot priča morda najpomembnejši ohranjeni vir. Gre namreč za neki mnogo kasnejši vir, poročilo o kratki zgodovini Slovenskega omizja/Slovenskega kluba, ki ga je za slovesnost ob 25-letnici društva pripravil tedaj najstarejši živeči

¹⁶ NUK, Ms 1301, Iz Sarajeva v Mostar.

¹⁷ Prav tam. Potopisi si drug za drugim sledijo v istem zvezku. Vsaj v tej obliki so, ne glede na leto potovanja ali izleta, očitno nastali v istem času, najverjetneje v bolnišnici leta 1895.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Pričevanje Pavletovega sina Jožeta Žnidaršiča avtorici, julija 2000.

član Janko Urlep. V poročilu postavlja med sopobudnike Slovenskega omizja v Sarajevu Lileka na drugo mesto, takoj za Žnidaršičem in še ob nekaterih drugih.²⁰

V sicer izčrpno podani biografiji, ki jo je Lilek pripravil o pokojnem Žnidaršiču nekje v tridesetih letih, verjetno leta 1932, je slednji prikazan v zelo lepi luči. Pomembno je izkazano Lilekovo prepričanje, da Žnidaršič ni imel izgledov za službo na srednjih šolah v domačih krajih, ker je bil odločen slovenski narodnjak in pisatelj, zaradi česar je odšel v Bosno, ki mu je postala druga domovina in kjer je vzljubil narod, med katerim je živel. Svoje 20-letno gimnazijsko tovarništvo z Žnidaršičem v Sarajevu, zlasti pa njegovo ustvarjalno in izredno pestro biografijo Lilek zaključuje: »Iz te bogate in raznovrstne književne zapuščine je razvidno, da je pok. prof. Jakob Žnidaršič bil lirični pesnik, humorist, dramatičar, podlistkar, politični pisatelj, potopisec, literarni zgodovinar in kritikar, zbiratelj jezikovnega narodnega blaga, spisatelj matematičnih, fizikalnih in socialnih razprav. Če bi njegovi učenci na sarajevski gimnaziji vse to znali, se ne bi na njega spominjali samo kot 'najstrožega matematičara što se može zamisliti', ampak s pomilovanjem njegovega duševnega in telesnega trpljenja in z velikim občudovanjem njegovega strašnega znanja, obče naobrazbe, bogatega vsestranskega književnega udejstvovanja, njegovega gorečega slovenskega in slovanskega narodnega čustvovanja in njegovega heroizma, s katerim je on znal preboljeti narodno in svojo domačo družinsko bol.«²¹ Toda o Slovenskem omizju niti besedice.

II. Neposredno gradivo

O Žnidaršičevi vlogi pri nastanku in delovanju Slovenskega omizja je mogoče neposredno sklepati le iz dveh ali treh njegovih spisov. Prvi se nanaša na njegovo pisno pripravo nekega predavanja, ki jo lahko razdelimo na nagovor občinstva in na predavanje samo. Drugi spis je bil namenjen nagovoru ob slovesu rojaka, ki je zapuščal Sarajevo.²²

1. Čprav ni datiran, je spis predavanja nastal najverjetneje spomladi leta 1898.²³

²⁰ Istorijski arhiv Sarajevo, f. Slovenski klub, k. 3, 3–2. Omenjeni referat je prvi obdelal M. Grum, n. d. Pri preurejanju tega arhiva je dodatno urejen tudi ta fond; odtod razlikovanje v signaturah med tukajšnjo omembo in tisto pri Grumu.

²¹ Arhiv SBL, f. Jakoba Žnidaršiča. Da je Lilek še v Sarajevu visoko cenil Žnidaršiča, priča dejstvo, da mu je kot zgodovinar zaupal nalogo splošnega opisa Bosne in Hercegovine, za kar je Družba sv. Mohorja sicer zaprosila Lileka, a že začete naloge ni mogel nadaljevati zaradi svoje službene premestitve na gimnazijo v Zadru leta 1902. Žnidaršič je sicer s prevzeto nalogo tudi začel, a je moral leta 1903 zaradi bolezni vse gradivo z obžalovanjem vrniti Lileku.

²² Oba spisa sem našla v sicer arhivsko neartikularnem že omenjenem fondu Ms 1301. Gre za nenaslavljenе spise znotraj dokaj raznovrstnega rokopisnega gradiva, zaradi česar niso lahko opazni. Nekaj težav pri študiju te Žnidaršičeve zapuščine lahko nastane tudi zaradi dejstva, da sta večasih ohranjeni kar po dve verziji konceptov.

²³ Že pri koncu tega pisno pripravljene ga in nedatiranega predavanja Žnidaršič govori o gostovanju ljubljanske Glasbene matice na Dunaju 23. in 25. marca »pred tremi leti«, in sicer »v zahvalo za

Gre pravzaprav za prvo predavanje na Slovenskem omizju, istega leta tudi opravljeno. »Vže na drugem shodu se je izrekla želja, naj bi odbor skrbel, da bi bilo na naših shodih nekoliko zabave; naj bi se razun petja tudi kaj govorilo ali predavalo. – Kot člen tega odbora, kateri bi imel skrbeti za zabavo na naših shodih, obrnil sem se s prošnjo na cenjenega uda tukajšnje slovenske naselbine, naj nas razveseli, s kakim pripovednim govorom. Rekel mi je: 'Zdaj ne, pozneje! Ako bi vže zdaj govoril, bežalo bi vse, češ: politične namene ima!' Obrnil sem se na drugega spoštovanega rojaka s podobno prošnjo. Odgovoril mi je: 'Zdaj ne, pozneje! Jaz bi imel literaren govor, a za tak govor se moram pripraviti, in to ne gre naglo, moram mnogo čitati.' Prosil sem tretjega cenjenega rojaka med nami, naj se nas on usmili, ter naj nam kaj predava. Odgovor njegov bodete menda lahko uganili: 'Zdaj ne, pozneje! Jaz bi popularno znanstveno predaval, a za tako predavanje se moram prej pripraviti, a zdaj nimam časa za to.' Četrtega našega cenjenega rojaka nisem prosil, kajti ko sem ga le pogledal, zdelo se mi je, da mu berem odgovor z oči: 'Zdaj ne, pozneje!' To je bil moj uspeh! Kak uspeh so imeli drugi gospodje odborniki, to naj Vam sami povedo... Ali jaz sem te misli, da človek ne sme nikdar obupati; ...obrnil sem se po resnem in vsestranskem preudarku še na petega našega rojaka, in ta rojak sem bil jaz sam. Dejal sem mu: Ako ne moreš nikogar vdobiti, da bi kaj predaval, pa sam pripravi kako predavanje ali berilo... Pa mi je odgovoril ta moj najbližji rojak: 'Zdaj ne, pozneje!' – To me je pa razjezilo! In v svoji sveti jezi diktiral sem sam sebi: 'Baš zdaj boš kaj poiskal, pa tudi pozneje, ako bode treba.' ...Ko sem premišljeval, o čem bi Vam prvi-krat govoril, prišlo mi je na misel, da morebiti ne bi bilo napačno, ko bi govoril o stvari, ki je v prav ozki zvezi z našimi shodi in njih namenom, ki je tako rekoč življensko vprašanje naših zabavnih večerov, t.j. o slovenski pesmi, o slovenskem petju.«²⁴

Širši citat iz Žnidaršičevega nagovora slovenskih rojakov pred njegovo konkretno izvedbo daljšega in zelo poučnega predavanja o slovenski pesmi je tu predstavljen zato, ker veliko pove o Žnidaršiču samem, še več pa o vzdušju in okoliščinah, ki so spremljali začetke slovenskega samoorganiziranja in delovanja v Sarajevu. V citiranem nagovoru Žnidaršič omenja odbor, odbornike, sebe kot člana odbora, ne tu ne kje drugje pa niti enega (drugega) imena teh »gospodov odbornikov«.

sočutje in pomoč, izkazano ob potresu«. Veliki ljubljanski potres je bil 14. aprila 1895, na temelju česar ocenjujem, ob pomoči še nekaterih tu navedenih podatkov, da je imel Žnidaršič to predavanje na Slovenskem omizju nekje spomladi leta 1898. Za prizadete ob potresu in nastalo škodo so zbirali pomoč sicer po vsej Monarhiji, večmesečna sistematična aktivnost je potekala tudi v BiH, o čemer pričajo tako arhivski viri kot takratno časopisje.

²⁴ Po prvem ohranjenem Žnidaršičevim konceptu mu je njegovo prvo pripravljeno predavanje na to temo propadlo, »ker je večina mojih poslušalcev... doma ostala, moje predavanje je bilo zamrznjeno... Da bi se malo potolažil, ker se mi je primerila taka smola, obrnil sem se krog sebe, rekoč: 'fantje, ali bomo kaj zapeli?' – In zapeli smo – in potem zopet ogovarjali tiste, ki jih ni bilo med nami«. Kako je Žnidaršič uspeš naslednjič, ni mogoče razbrati, a je predavanje »čez tri tedne« le opravil. Iz pripravljene drugega koncepta nagovora za poslušalce (Slovenskega omizja) izhaja, da je ob neki drugi priliki govoril tudi o biografiji nekega preprostega, a modrega človeka, ob še nekaterih svojih filozofskih refleksijah.

Poleg že omenjenega sodelovanja s Trebevičem je bilo tudi Slovensko omizje, če naj ga v skladu z drugimi viri spremljamo s tem imenom, prvotno ustanovljeno pravzaprav kot pevsko društvo. Šele naknadno – kot pravi Žnidaršič, na »drugem shodu« – je bilo dogovorjeno, da naj bi se na teh slovenskih druženjih tudi »kaj govorilo, predavalo«. Žnidaršič toži, da so člani, kljub temu, da so se očitno »vpisali« v nekakšen imenik za pevske vaje, premalo pripravljeni resno sodelovati. Pripadniki sarajevske slovenske skupnosti so se radi zbirali in peli domače slovenske pesmi, toda zlasti ob kozarčku in v poznih večernih in nočnih urah. Žnidaršič pa je želel in predlagal, da redno in resno vadijo v bolj popoldanskih urah, opozarjajoč med drugim na odgovornost do lepe slovenske pesmi, ki naj bo ob priložnostih ustrezno kakovostno predstavljena tudi drugim sarajevskim someščanom. Žnidaršič je ne le visoko cenil petje, pesem in glasbo nasploh, kar je nedvomno izpričal tudi v tem predavanju, pač pa je prav posebno misijo namenil ravno slovenski pesmi. V (pisnem) motu njegovega predavanja, ki se glasi »Slovenska pesem bodi Slovencu svetinja«, je Žnidaršič sicer citiral Miroslava Hubmajerja.²⁵ Žnidaršič je bil prepričan, da se je s slovensko pesmijo bistveno širil slovenski narodni duh: »ne malo se imamo ravno slovenskim skladateljem in pevcem zahvaliti, da smo to, kar smo.«

2. Vsaj še en ohranjen Žnidaršičev zapis govori neposredno o njegovi vlogi pri Slovenskem omizju.

»Velecenjena gospoda! Predragi mi rojaki in rojakinje! Eno prošnjo imam na Vas, da me pet minut poslušate... nocoj smo se okoli visoko spoštovanega gospoda fin. svetnika Oblaka, okolo našega premilega rojaka Franceta, kateri zapušča Sarajevo.«²⁶ Oblaka je Žnidaršič opisal seveda v najboljši luči, zlasti je poudaril njegove zasluge za širjenje slovenske pesmi v Zagrebu, kjer je pred prihodom v Sarajevo Oblak preživel svoja »najlepša leta«. »Vnet za slovensko pesem zbiral je krog sebe še druge njene ljubitelje in kmalu ga ni bilo večera, da se ne bi po Zagrebu razlegali divni glasovi slovenske pesmi.«²⁷ Naslednji del tega Žnidaršičevega nagovora priob-

²⁵ Miroslav Hubmajer (r. v Ljubljani 1851, u. v Sarajevu 1910) spada med najbolj znane in cenjene slovenske vojaške upornike, ki so se v sedemdesetih letih 19. stoletja priključili slovanskim južnim »bratom« v boju za osvoboditev izpod otomanske oblasti; »četoval« je in bil vojaški poveljnik v Bosni, Hercegovini, Srbiji. Kot tak je ostal v zgodovinskem spominu tudi širše bosansko-hercegovaške javnosti, zlasti v Sarajevu, kjer je preživel zadnjih 15 let svojega življenja, bil na pomembnih državnih funkcijah, sodeloval pa je tudi pri Slovenskem omizju, katerega član je bil. Prim. Istorjski arhiv Sarajevo, f. Slovenski klub; *Sarajevski list*, 31. januar 1896, str. 2.

²⁶ France Oblak, sarajevski, visoki finančni uradnik, očitno doma iz Ljubljane ali z Gorenjskega, ni ista oseba kot slovenski javnosti bolj znani France Oblak, pravnik in publicist, doma z Goriškega (prim. *Slovenski biografski leksikon*, 6. zvezek, Ljubljana 1935, str. 211). Oba Franceta pa sta bila približno vrstnika in velika slovenska narodnjaka.

²⁷ Iz leta 1903 je v Žnidaršičevi rokopisni zapuščini ohranjeno nekaj sledi, ki pričajo, da je bil Jakob Žnidaršič lastnik neke hiše v Zagrebu; gre za sodniško dopisovanje v zvezi z lastništvom te hiše in za enega zadnjih ohranjenih Žnidaršičevih rokopisov. Duh citiranega teksta vzbuja bralcu vtis, da se Žnidaršič osebno spominja teh »divnih glasov slovenske pesmi«, kar je bilo seveda zlasti možno, če je tedaj v Zagrebu tudi sam stanoval. Sicer pa si je Žnidaršič začel graditi svojo hišo v Sarajevu; o tem priča njegova prošnja, s priporočilom gimnazije, Skupnemu mini-

čujem še zlasti zato, ker vsebuje tudi močno Žnidaršičevo avtobiografsko noto: »Prišle so take prilike, da je naša monarhija okupirala Bosno in Hercegovino in prevzela kulturno misijo v teh deželah. Čul si glas: 'Vzemi svoj križ in hodi za menoj' in vzel si križ in šel v glavno mesto okupirane dežele – v šeber Sarajevo. Videl si, da je narod med kateri si prišel bratski narod, in kar je njega bolelo, bolelo je tudi Tebe. Dvaindvajset let si ostal med njim in ko odhajaš veseli Te, da je ta narod storil velik korak naprej in gotovo Ti je milo, da si se tudi Ti udeležil dela katero je bilo potrebno, da se kultura in blagostanje teh dežel povzdigne. A v srcu Bosne in Hercegovine nisi pozabil ljube domovine in dragih svojih rojakov. Kar je omikanih Slovencev osoda zanesla v Sarajevo... vse si poznal, vsem si bil dober prijatelj in prijazen družabnik... Najrajši si se razgovarjal o ljubi slovenski deželi, o znanih prijateljih v domovini, in najljubši Ti so bili spomini na tiste čase, katere si preživel v svojem rojstnem kraju, tam v beli Ljublani, na jezeru in kraj jezera bliz Triglava. Pač se mi je včasih zazdelo – ne zameri mi moje odkritosrčnosti – da Ti se je ljubezen do ožje domovine nekoliko ohladila, da se ne zanimaš več tako za dogodke v domačih krajih, kakor si se zanimal prejšnje dni, toda rad priznam, da sem se varal.« Žnidaršič zatem živo opiše njun skupni izlet izpred štirih let na Bled, vznemirljivost lepih dogodkov, ki sta jih tedaj doživela, in Oblakovih solz radostnic. »Iz davno minulih časov spomnil si se prav živahno svojih prijateljev in prijateljic, zato se pa čvrsto nadjam, da se boš čez dvajset trideset let tudi Tvojih sarajevskih prijateljev in prijateljic, posebno pa Tvojih rojakov in rojakinj blagohotno spominjal... srečno hodi in srečno bodi..., živio!«

Gotovo je napravil Žnidaršič tudi s tem nagovorom na pričujočo slovensko »gospodo« ne samo močan človeški vtis, temveč ponovno vzbudil slovensko narodnostno čustvovanje. Analiza tudi tega teksta in njegov duh nedvomno pričata, da je bil to le eden od Žnidaršičevih nastopov med sarajevskimi Slovenci, da je med njimi uspešno gojil vzdušje slovenske domačnosti, da so ga cenili.

Čeprav bi o Žnidaršičevi vlogi pri nastajanju in samopovezovanju slovenstva v Sarajevu verjetno lahko izluščili še kaj zadevnega »dokaznega« gradiva, pa je na temelju predstavljenega – tudi zaradi dejstva, da najvažnejši pisni viri kljub nedvornemu nastanku, posebej na primer zapisnik o ustanovni skupščini, niso ohranjeni (ali pa še ne odkriti?) – le mogoče sklepati, da je bil Jakob Žnidaršič ne samo »so-pobudnik« in »soustanovitelj« Slovenskega omizja, temveč tudi njegov najverjetnejši prvi predsednik. Ker vemo, da v svoji rokopisni zupuščini, ki je po tukajšnjih raziskavah najzgodnejši primarni vir o Slovenskem omizju, Žnidaršič govori o odboru in odbor-nikih že vsaj leta 1899, je gotovo, da je imel ta odbor tudi izbranega predsednika. Zlasti tudi zato, ker so tamkajšnji zavedni Slovenci tesno sodelovali s sarajevskimi Hrvati – Žnidaršič jih pogosto omenja kot brate Hrvate, ti pa so bili že od leta 1894 formalno organizirani v »Trebeviću«. ²⁸ Žnidaršičevi skromnosti lahko pripisemo, da

strstvu financ za dodelitev denarne podpore zaradi materialnih težav, ki so mu jih povzročili nepredvideni stroški pri gradnji njegove stanovanjske hiše (Arhiv Bosne i Hercegovine, f. Zajedničko ministarstvo finansija, 11003/B.H./1894).

²⁸ Hrvaško društvo Trebević v Sarajevu je formalno nastalo 23. avgusta 1893 z imenom Narodno

ni nikjer naveden kot prvi med »odborniki«, sicer pa njegovi ohranjeni pisni nagovori seveda ne dovoljujejo, da bi se kot tak sam omenjal.

Žnidaršičevo vlogo v sarajevskem društvenem življenju je nujno potrebno dopolniti z njegovim agilnim udejstvovanjem v že omenjenem hrvaškem društvu Trebević, ki je bilo od svojega začetka in kasneje pevsko društvo. Zelo mogoče je, da je bil med vpisanimi v to društvo že na njegovi ustanovni skupščini leta 1894. Žnidaršič je bil namreč – za to obstaja obilica še drugih tu neomenjenih dokazov – tudi sam strasten pevec (in pesnik, a o tem na drugem mestu).²⁹ Pri Slovenskem omizju je, kot smo videli, veliko pel; v predavanju, ki ga je imel tam o slovenski pesmi nasploh, je tedaj vključil tudi problematiko petja sarajevskih Slovencev, ki pa jih le ni bilo toliko, da bi se tudi z vidika zborovskega petja lahko uspešno primerjali z razmeroma zelo močnim Trebevićem, zaradi česar je bil očitno tudi pozneje toliko prisoten v Trebeviću. Žnidaršič je bil član Trebevića do svoje smrti. Vsekakor je imel zanj pomembne zasluge, zaradi česar so ga dvakrat izvolili za sopodpredsednika, leta 1899 in 1902. V letu 1899 je bil Jakob Žnidaršič torej podpredsednik društva Trebević, ki je od zadnjih dni predhodnega leta nosilo tudi izrecno hrvaško ime: Hrvatsko pjevačko društvo Trebević.³⁰

Sicer pa sta obe društvi, Trebević in Slovensko omizje, dobro sodelovali, kar je razvidno tudi iz Žnidaršičeve zapuščine.³¹ O tem priča na primer tudi Prešernova svečanost, ki so jo ob stoletnici pesnikovega rojstva skupaj organizirali tamkajšnji Slovenci in Hrvati. Avtor časopisnega prispevka o tem v *Ljubljanskem zvonu* sicer izpostavlja vlogo »hrvaškega Trebevića« in poroča, da so sodelovali pevski zbor Trebević, več pevcev in glasbenikov ter deklamatorjev, mladenci in mladenke v narodnih nošnjah ter zaključuje, da sta za uspeh zabave »zaslužna zlasti predsednik Ivan Spahić in podpredsednik Trebevića prof. Jakob Žnidaršič«.³²

Žnidaršič je sodeloval še pri enem sarajevskem društvu. To je bil nemški Herrenklub, kjer je tudi predaval.³³

pjevačko društvo Trebević. Po odobritvi pravil je imelo 22. aprila 1894 svojo ustanovno skupščino, ki ji je prisostvovalo oziroma se v društvo vpisalo »preko 150 članov« (kdo vse so bili člani, ni raziskano); tedaj je bila izbrana tudi uprava s predsednikom, podpredsednikom, tajnikom, blagajnikom, arhivarjem in odborniki. Prim. Zdravko Milošević, *Slavuj povrh Trebevića*, Sarajevo: HKD Napredak, 1995, str. 18.

²⁹ Prim. NUK, f. Ms 1301.

³⁰ Z. Milošević, n. d., str. 24.

³¹ NUK, Ms 1301.

³² *Ljubljanski zvon*, 21. februarja 1901, str. 145–146. Avtor v hrvaščini napisanega prispevka je Josip Milaković. Tudi vsebinsko hrvaško intonirani prispevek nekoliko zamegljuje nedvomno dejstvo, da je imel vsaj pri vsebinski koncepciji proslave glavno besedo prav Žnidaršič, sicer veliki Prešernov poznavalec in zagovornik (na primer Žnidaršičev polemčni zapis v zvezi z razmerjem med Prešernovim in Ilešičevim slovenstvom, prim. NUK, Ms 1301). Gotovo so na proslavi deklamirali in peli pesmi tudi v slovenščini, kajti Trebević je, seveda gotovo tudi po Žnidaršičevi zaslugi, imel v svojem repertoarju kar nekaj slovenskih pesmi; več o tem v: Z. Milošević, n. d.

³³ Prim. D. Kermauner, *Slovenski biografski leksikon*, 1991, str. 995; tudi Žnidaršičeva rokopišna zapuščina, NUK, Ms 1301.

Ker najverjetneje niso ohranjeni neposredni pisni viri organov Slovenskega omizja do leta 1908, ni mogoče rekonstruirati vedenja in odnosa slovenske sarajevske skupnosti ob smrti Jakoba Žnidaršiča leta 1903. Kakšna žalna slovesnost je bila na Omizju gotovo organizirana, kar lahko posredno sklepamo tudi iz vesti, ki je priromala v Ljubljano in ki jo je objavil *Slovenski narod*: »Profesor Jakob Žnidaršič. Iz Sarajeva nam dohaja vest, da je tamkaj 19. t. m. umrl *starosta sarajevskih Slovencev* (poudarila avtorica) gosp. Jakob Žnidaršič, profesor na veliki gimnaziji. Pokojnik, katerega izgubo bodo bridko čutili sarajevski Slovenci, je bil ves čas svojega življenja vrl in navdušen narodnjak, ki si je, dasi je živel daleč od svojega doma, ohranil gorko srce in ljubav do rodnega jezika in rodne svoje zemlje...«³⁴

Gotovo je tudi, da so sarajevski Slovenci, organizirano ali ne, prisostvovali pogrebu, saj so bili tam tudi trebevičevci. »Oktobra je umrl podpredsednik Jakov Žnidaršič, duša Društva, kot so ga klicali vsi člani. Zbor se je od svojega dragega podpredsednika poslovil na pogrebu s petjem žalostinke,« je zapisal kronist Trebeviča.³⁵ Jakob Žnidaršič je pokopan na sarajevskem katoliškem pokopališču Svetega Mihovila.³⁶

Slika o vlogi in mestu profesorja Jakoba Žnidaršiča pri samoorganiziranju sarajevskih Slovencev bo popolnejša po celovitejšem prikazu še drugih vidikov njihovega društvenega življenja na prelomu stoletja.³⁷

³⁴ Dnevne vesti, *Slovenski narod*, 20. 10. 1903, str. 3. Napačna je navedba dneva smrti. Jakob Žnidaršič je umrl 3. oktobra 1903; prim. Ciril Žnidaršič, Kratki življenjepisni podatki o mojem pokojnem očetju Jakobu Žnidaršiču, gimn. profesorju v Sarajevu, NUK, Ms 1301, na temelju česar je ta datum smrti naveden tudi v *SBL*. Vendar datum 19. 10. 1903 ni brez vsake podlage. V župnijskem uradu Srca Isusovega v Sarajevu je zapisano, da je Jakov Žnidaršič 19. oktobra 1903 – pokopan.

³⁵ Z. Milošević, n. d., str. 32. Dejstvo, da je Jakob Žnidaršič skoraj stoletje ostal v tako živem spominu hrvaške narodne skupnosti v Sarajevu, pove zelo veliko. Ime Jakoba Žnidaršiča so sarajevski Hrvati v Trebeviču tedaj in kasneje zapisovali kot Jakov Žnidaršič. Hrvatenje slovenskih imen in priimkov v BiH je predstavljalo pomemben delež znotraj asimilacijskega procesa tamkajšnjih katolikov v Hrvate. Zanimivo je, da celo leta 1995 avtor monografije o Trebeviču nadaljuje to tradicijo, dasi se je za profesorja Jakoba Žnidaršiča gotovo vedno zelo dobro vedelo, da je bil izrazito zaveden Slovenec.

³⁶ V Sarajevu so konec 20. stoletja tri velika znana stara pokopališča: Svetega Josipa, Svetega Mihovila in Lav. Avtorica tega prispevka na nobenem ni našla Žnidaršičevega groba. Šele na temelju izrecnega in večkratnega poizvedovanja v župni katedrali v Sarajevu je bil pridobljen podatek, da je pokopan na pokopališču Sv. Mihovila. Usoda mnogih, zlasti starejših nagrobnikov na sarajevskih pokopališčih je bila v letih 1992–1995 povezana s tedanjimi nasilnimi družbenimi dogajanjem. Po pripovedovanju več prič, posebej pa sarajevske Slovenke Sonje Kladnik, so stare grobove razkopavali, da bi tako pridobili prostor za veliko število novih mrtvecev, nedolžnih žrtev, ki jih je bilo potrebno vsakodnevno pokopavati. Zdi se, da je skoraj sto let stari grob Jakoba Žnidaršiča doletela prav takšna usoda. Avtorica upa, da bo mogoče ob stoletnici smrti Jakoba Žnidaršiča njegov grob ponovno primerno urediti.

³⁷ Ta tematika bo seveda močno zastopana v knjigi *Slovenci v Bosni in Hercegovini*, ki nastaja že vrsto let.

JAKOB ŽNIDARŠIČ O BOSNI IN HERCEGOVINI

Jakob Žnidaršič je preživel v Bosni in Hercegovini 21 let. Ob vsej svoji silni predanosti slovenstvu je bil, kot smo videli, iskren slovanski narodnjak tudi sicer, še posebej pa seveda v domačem bosanskohercegovskem okolju. Njegova naklonjenost bosanskohercegovskim sonarodnjakom je prisotna v mnogih prozih, zlasti potopisnih zapisih, ki jih je ustvarjal skozi dolga leta in so ohranjena v njegovi rokopisni zapuščini. Prav lirske pa so nekatere njegove pesmi o Bosni in Bosancih.

Ker so v njegovem času v BiH in predvsem v Sarajevu nastajala šele društva, iz katerih so se kasneje profilirale tudi politične stranke, Žnidaršič niti ni mogel biti vključen v tamkaj nastajajoče specifično družbeno-politično življenje. Očitno pa je pozorno spremljal bosanskohercegovska družbena dogajanja, jih vsaj sam zase analiziral in tudi zgodovinsko preučeval. Pri tem ne smemo prezreti dejstva, da je vsa svoja najzrelejša leta preživel v Bosni v zanj tako pomembnem obdobju, kot je bilo Kallayevo. In z Benjaminom Kallayem, najpomembnejšim avstro-ogrskim oblastnikom v BiH, sta bila ves čas svojega bosanskega življenja zgodovinska sopotnika (1882–1903).

O družbenih in političnih prilikah je Žnidaršič očitno tudi marsikaj zapisal: »Beležil sem si razne dogodke o Bosni, s katerimi sem nameraval pojasniti razmere v tej deželi. Te beležke pa moram vničiti, ker bi mogle priti v nepoklicane roke.«³⁸ Že Lilek je bil ocenil, da je velika škoda, ker je Žnidaršič uničil te svoje spise. Tudi sama sem nekako življenjsko zavezana družboslovnemu raziskovanju in preučevanju Bosne in Hercegovine, zato se lahko tej oceni le pridružim in jo morda še bolj poudarim.

*

Naj zaključim pričujočo obravnavo osebnosti Jakoba Žnidaršiča z oceno, ki se mi ob poznavanju še nekaterih drugih »podrobnosti« iz njegovega življenja kar sama ponuja in ki je pravzaprav v celoti izražena v starem slovenskem pregovoru: »Ne le, kar veleva mu stan, kar more, to mož je storiti dolžan.« In prav tak je bil profesor Jakob Žnidaršič, Slovenec z dvema domovinama: slovensko in bosansko-hercegovsko.

³⁸ Iz mojega življenja, NUK, Ms 1301. Že sam fizični videz ohranjenega rokopisnega gradiva, zlasti zvezkov, ponuja dokaz o delnem uničevanju zapisanega. Navedeni Žnidaršičev citat iz kratke spominske avtobiografije potrjuje, da je avtor posamezne liste in dele zvezkov očitno trgal oz. odstranjeval sam.

SUMMARY

JAKOB ŽNIDARŠIČ'S TWO HOMELANDS

Vera Kržišnik-Bukić

Jakob Žnidaršič (1847–1903) was one of the first Slovene teachers in Bosnia-Herzegovina in the aftermath of the Austro-Hungarian occupation of this former province of the Ottoman Empire. He served at what at the time was the only grammar school in Sarajevo, remaining there for 21 years until a serious illness put an end to his very fruitful life. He was a scholar, literary historian, writer and poet, and the founder (and very active member) of a number of cultural organizations.

Above all, however, he was a great Slovene nationalist – a nationalist in the sense that he was concerned with the establishment and survival of the Slovene nation. This article looks at Žnidaršič's various activities, with a particular focus on the time he spent in Sarajevo. While still in his native Notranjska he had founded two branches of the patriotic Society of Saints Cyril and Methodius and written political essays and items of literary criticism. In Bosnia-Herzegovina, however, his social role was different. In Sarajevo he published critical surveys of Slovene literature (in the Sarajevo magazine Nada), but his most notable achievements can be seen in his public activities among Slovenes in Sarajevo.

Jakob Žnidaršič was the initiator, founder and first president of the first Slovene society in Sarajevo and, indeed, in Bosnia-Herzegovina. This was the Slovene Circle (Slovensko omizje), founded in around 1895. This first Slovene ethnic organization in Bosnia-Herzegovina brought together Slovene teachers, financial and other government officials, and some businessmen living in Sarajevo at the time. Its aim was to promote socialization and to cultivate Slovene ethnic roots, Slovene customs and of course the Slovene language. Žnidaršič devoted special attention to Slovene folk songs, being fond of songs and poetry in general. In addition to his organizational activities among the Slovenes in Sarajevo, he was also a member of a similar but much larger Croatian organization in Sarajevo, the »Trebevič« choral society, of which he even became vice-president. He died too early and among the Slovene and Croat communities in Sarajevo he has been remembered as the soul of these societies. Written records testify to his reputation both in Slovenia and in Bosnia. He loved the people of Bosnia-Herzegovina, the country which really became his second homeland.